

สิทธารถะ ของ แฮร์มันน์ เฮสเซอ :
นวนิยายว่าด้วยพิธีแรกรับ
Hermann Hesse's *Siddhartha* :
a passage of initiation

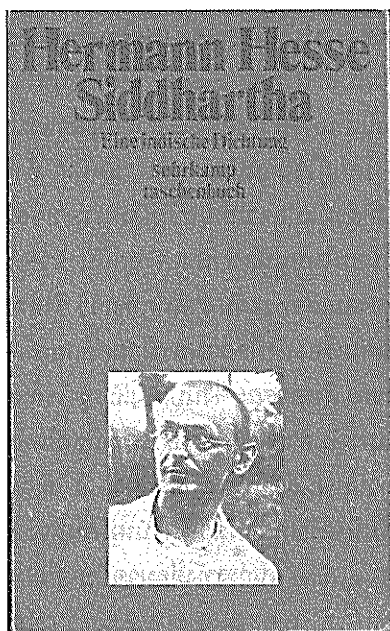
จุฑารัตน์ เบญจฤทธิ์*
Jutharat Benjarith

บทคัดย่อ

แฮร์มันน์ เฮสเซอ (Hermann Hesse) ใช้แก่นเรื่องว่าด้วยพิธีแรกรับใน *สิทธารถะ* (Siddhartha) โครงสร้างนวนิยายเรื่องนี้เป็นรูปแบบดั้งเดิมที่แสดงให้เห็นขั้นตอนต่างๆ ของขบวนการแรกรับ (initiation) นับตั้งแต่การเดินทางของตัวละครเอก การสู่สังคัมใหม่ การเรียนรู้และการทดสอบ ขั้นตอนสุดท้าย คือ การแปรสภาพเป็นบุคคลใหม่ซึ่งต้องผ่านความตาย ชีวิตของสิทธารถะตัวละครเอกมีส่วนคล้ายคลึงกับชีวประวัติของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เขาเป็นผู้ออกแสวงหาและสามารถบรรลุโมกษธรรมในบั้นปลายชีวิต เฮสเซอเสนอโลกทัศน์แห่งการดำรงชีวิตโดยผสมผสานระหว่างปรัชญาตะวันออกและตะวันตก

คำสำคัญ : เฮสเซอ สิทธารถะ พิธีแรกรับ

* รองศาสตราจารย์ ดร., ภาควิชาภาษาฝรั่งเศส คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Abstract

Hermann Hesse uses the theme of initiation in *Siddhartha*. The structure of the novel is an archetype demonstrating different phases of the initiation procedure beginning from the protagonist's voyage, his entering a new society, learning and testing and finally changing into a new person through the experience of death. As the protagonist, Siddhartha's life resembles Buddha's biography : he travels for his quests and then finds his way to paradise, atman or nirvana. Hesse presents a vision of the existence of life by combining eastern and western philosophy.

Keywords : Hesse, Siddhartha, Initiation

สิทธารถะ (Siddhartha) เป็นผลงานของ แฮร์มันน์ เฮสเซอ (Hermann Hesse) (๑๘๗๗-๑๙๖๒) นักเขียนชาวเยอรมันรางวัลโนเบล ปี ค.ศ. ๑๙๕๖ ที่นักอ่านชาวไทย รู้จักและชื่นชอบมากที่สุด มีผู้แปลนวนิยายเรื่องนี้เป็นภาษาไทยถึง ๓ สำนักพิมพ์ สำนักพิมพ์แรก แปลโดย นายจุน ประภาววัฒน์ สำนักพิมพ์ที่สอง โดยผู้ใช้นามปากกาว่า “สไตส์” ทั้งสองสำนักพิมพ์นี้แปลมาจากภาษาอังกฤษ และสำนวนที่สามแปลจากต้นฉบับเดิมภาษาเยอรมัน โดย “สิมม” การที่นวนิยายเล่มนี้ได้รับความนิยมในหมู่นักอ่านชาวไทยนั้น อาจเนื่องมาจากชื่อเรื่องที่เฮสเซอสนใจใช้ชื่อภาษาบาลีของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งตรงกับคำในภาษาสันสกฤตว่า “สิทธัตถะ” อีกทั้งแก่นเรื่องยังมีความคล้ายคลึงกับชีวประวัติของพระองค์อีกด้วย ชื่อและแก่นเรื่องของ **สิทธารถะ** จึงนับเป็นแรงจูงใจสำหรับนักอ่านชาวไทยได้เป็นอย่างดี ส่วนความนิยมในระดับสากลนั้น **สิทธารถะ** ถือเป็นคัมภีร์ของคนหนุ่มสาวชาวตะวันตก มีการจำหน่ายนวนิยายเล่มนี้ทั่วโลกมากกว่า ๕ ล้านเล่ม ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ หนังสือเล่มนี้ได้รับความนิยมสูงสุดในหมู่คนหนุ่มสาวชาวเยอรมันเมื่อมีการตีพิมพ์เป็นครั้งแรกปี ค.ศ. ๑๙๒๒ จนกระทั่งต่อมาฉบับแปลภาษาอังกฤษได้เผยแพร่ไปยังกลุ่มเยาวชนอเมริกันระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๕๐-๑๙๗๐ ซึ่งเป็นช่วงแห่งการแสวงหา หรือรู้จักกันทั่วไปว่าเป็นยุคนุปสาชนหรือยุคฮิปปี้ พวกเขาเหล่านี้ต้องการเสรีภาพและปลดปล่อยตนเองจากกฎเกณฑ์ของสังคม กลุ่ม “เลิฟอิน” ดังกล่าวนี้นี้ได้หันไปยึดแนวคิดปรัชญาตะวันออกเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิต จึงไม่น่าประหลาดใจที่ผลงานเรื่อง **สิทธารถะ** ของเฮสเซอได้รับความนิยมสำเร็จอย่างแพร่หลาย ทั้งนี้ เพราะนวนิยายเล่มนี้กล่าวถึงแนวทางการดำรงชีวิตโดยผสมผสานปรัชญาตะวันออกกับปรัชญาตะวันตก สิทธารถะตัวละครเอกในเรื่องคือชายหนุ่มผู้ต้องการแสวงหาโมกษธรรมโดยยอมสละสถานภาพของชนชั้นสูงทางสังคม เขายอมละทิ้งครอบครัวและเรียนรู้จากประสบการณ์ต่างๆ จนสามารถบรรลุโมกษธรรมในบั้นปลาย แต่กว่าจะบรรลุจุดหมายที่ต้องการนั้นสิทธารถะต้องผ่านขบวนการเรียนรู้ขั้นตอนต่างๆ ซึ่งเทียบได้กับการเข้าสู่ขบวนการของพิธีแรกรับ (initiation) ตั้งแต่ต้นจนกระทั่งเปลี่ยนสถานภาพใหม่ในตอนสุดท้าย

บทความนี้จึงมีจุดมุ่งหมายในการศึกษาเรื่อง **สิทธารถะ** ของเฮสเซอ ในฐานะที่เป็นนวนิยายว่าด้วยพิธีแรกรับ โดยใช้คานียามตามที มีร์เซีย เอเลียด (Mircea Eliade) นักมานุษยวิทยาผู้มีชื่อเสียงชาวรูเมเนียอธิบายไว้ว่า

พิธีแรกรับที่เราเข้าใจกันโดยทั่วไปนั้น หมายถึง พิธีกรรมโดยรวม และคำสั่งสอนต่างๆ ด้วยวาจา อันเป็นวิธีการที่ทำให้บุคคลซึ่งเข้าสู่การแรกรับนั้นเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคนของสถานภาพทางศาสนาและสังคม ในแง่มุมของปรัชญานั้น พิธีแรกรับหมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางภาววิทยา (ontologie) ของสิ่งที่เป็นอยู่ในช่วงสุดท้ายของการทดสอบต่างๆ ผู้ฝึกใหม่ (néophyte) ที่ผ่านขั้นตอนของการแรกรับจะรู้สึกอึดอัดกับสถานะของความเป็นอยู่ในรูปแบบใหม่ ซึ่งต่างจากสถานะก่อนเข้าสู่การแรกรับ กล่าวคือ เขาผู้นั้นได้แปรเปลี่ยนเป็นอีกบุคคลหนึ่ง...^๑

วิถีแห่งพิธีแรกรับ

เฮสเซอร์เริ่มเขียนนวนิยายเรื่อง *สิทธิธารณะ* ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๑๙ แต่ประสบปัญหาทางครอบครัว และเป็นช่วงวิกฤตทางการเมืองและเศรษฐกิจหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ทำให้การเขียนนวนิยายเล่มนี้หยุดชะงักลง แต่ในที่สุดเขาก็ได้เขียนผลงานชิ้นนี้จนจบในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๒๒ ตลอดชีวิตของเขา เฮสเซอร์พยายามต่อต้านลัทธิเผด็จการฟาสซิสต์ซึ่งระบาดอยู่ทั่วยุโรปในขณะนั้น^๒ ผลงานของเขาส่วนใหญ่จึงมีแก่นเรื่องสำคัญ คือ การต่อต้านและการแสวงหา สะท้อนให้เห็นสารัตถะแห่งการแสวงหาของนักประพันธ์ การที่มารดาของเขาเป็นบุตรของมิชชันนารีซึ่งเคยไปเผยแผ่ศาสนาในประเทศอินเดีย นั้น เป็นแรงจูงใจให้เขาสนใจปรัชญาตะวันออกอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะปรัชญาอินเดีย เมื่อ ค.ศ. ๑๙๑๑ เขาได้เดินทางไปประเทศอินเดีย และเคยกล่าวว่า “ผมเคารพยกย่องพระพุทธเจ้ามานานหลายปีแล้ว และผมได้อ่านวรรณคดีอินเดียมาตั้งแต่สมัยเด็กๆ ต่อจากนั้นผมก็สนใจเล้าจือเป็นพิเศษ รวมทั้งนักปรัชญาชาวจีนคนอื่นๆ การเดินทางไปอินเดียของผมจึงเป็นเพียงแค่การเสริม ให้แนวคิดและการศึกษา (ปรัชญาตะวันออก) ของผมกระจ่างชัดมากขึ้นเท่านั้น” ด้วยเหตุนี้เอง เฮสเซอร์จึงเลือกใช้ตัวละคร จาก และเหตุการณ์ในประเทศอินเดียเพื่อแสดงแนวคิดหรือสารของนักประพันธ์ในเรื่อง

ลักษณะของพิธีแรกรับที่ปรากฏใน *สิทธิธารณะ* นั้น เป็นการนำตัวละครเอกเข้าสู่สถานภาพใหม่ในทางศาสนา ในขั้นตอนของการเปลี่ยนสภาพนั้นเขาจะต้องผ่านข้อ

ทดสอบต่างๆ เพื่อให้สามารถเข้าสู่สภาวะอุตรภาพ (transcendence) เหนือมนุษย์ปฏุนธรรมชาติได้ การแสวงหาของเขาคือการค้นค้นพเนจรไปยังที่ต่างๆ เพื่อ “ค้นหาอัตตาแห่งตนไปสู่อาตมัน”^๕ ทั้งนี้ตามความเชื่อของปรัชญาฮินดูนั้น จุดมุ่งหมายของมนุษย์คือการกลับไปสู่บรรพกาลโดยที่อาตมันของปัจเจกบุคคลจะรวมเข้าเป็นหนึ่งเดียวกับวิญญาณของสากลโลกหรือปรมาตมัน^๖ ขบวนการของพิธีแรกรับนั้นจะมีขั้นตอนที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ บุคคลที่เข้าสู่สถานภาพใหม่จำต้องแยกตัวออกจากบิดามารดาหรือครอบครัว อีกนัยหนึ่งก็คือโลกปฏุน เพื่อเข้าไปสู่โลกใหม่ซึ่งเป็นโลกศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น สิทธารถะผู้ซึ่งมีกำเนิดในตระกูลพราหมณ์อันสูงส่งจึงได้ตัดสินใจละทิ้งครอบครัวเพื่อออกจาริกแสวงบุญกับหมู่ภิกษุและถือเพศเป็นสมณะ ถึงแม้ว่าพราหมณ์ผู้เป็นบิดาจะทัดทานอย่างไร เขาก็ยืนยันการตัดสินใจเช่นเดิม จนในที่สุดบิดาต้องยอมอนุญาตพร้อมกับกล่าวว่า

ลูกจงไปเถิด (...) เข้าไปในป่าและไปเป็นสมณะเถิด หากลูกได้พบ
ความสุขพึงพอใจในป่าแล้ว จงกลับมาบอกสอนให้แก่พ่อ หากลูกพบกับ
ความผิดหวังแล้ว ก็จงกลับมาหาพ่อ (...)”^๗

เฮสเซอร์ ใช้การดำเนินเรื่องเช่นเดียวกับวรรณกรรมหรือตำนานปรัมปราที่มีแก่นเรื่องพิธีแรกรับอื่นๆ เช่น ตำนานยุคกลางซึ่งกล่าวถึงการแสวงหาจอกศักดิ์สิทธิ์ (The Grail) ของอัศวินในสมัยพระเจ้าอาร์เธอร์ การเดินทางเพื่อแสวงหาในนวนิยาย *Ulyssis* ของเจมส์ จอยส์ (James Joyce) เป็นต้น จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมว่าด้วยพิธีแรกรับนั้นจะมีต้นแบบดั้งเดิม (archetype) กล่าวคือ ตัวละครจะต้องออกเดินทางเพื่อแสวงหา อันเป็นสัญลักษณ์ของการเดินทางแห่งจิตวิญญาณซึ่งมุ่งแสวงหา ปัญญา หรือความสุขนิรันดร์หลังจากที่ได้ผ่านขั้นตอนการทดสอบต่างๆ แล้ว ผู้ผ่านการทดสอบจะต้องผ่านขั้นตอนของความตายและจะกลับฟื้นคืนชีวิตใหม่ (resurrection) ความตายนี้มีนัยของการเปลี่ยนสภาพเป็นบุคคลใหม่ นักจิตวิเคราะห์ จุง (Jung) เชื่อว่า ต้นแบบดั้งเดิมของตำนานพิธีแรกรับนั้นอยู่ในจิตไร้สำนึกโดยรวม (inconscious collectif) ของมนุษย์ แสดงให้เห็นถึงความวิตกกังวลของมนุษย์ในเรื่องของความตาย มนุษย์ต้องการเอาชนะความตายโดยการไปสู่ความสุขนิรันดร์ ดังนั้น นวนิยายว่าด้วยพิธีแรกรับนั้นจึงเป็น “การเดินทางของจิตวิญญาณและสิ้นสุดลงด้วยความตายของผู้แสวงหา ความตายนี้เป็นไปเพื่อนำเขา

ไปสู่ชีวิตใหม่นั่นเอง”

การเดินทางของจิตวิญญาณ

เฮสเซอร์ ได้แบ่งนวนิยายเรื่อง **สิทธิธาระ** เป็น ๒ ภาค โดยที่ภาคหนึ่งนั้นแบ่งเป็น ๔ บท และภาคสองมีทั้งสิ้น ๘ บท แต่หากพิจารณาตามแก่นเรื่องแล้วจะเห็นได้ว่า ในภาคสองนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ตอน แต่ละตอนแบ่งเป็น ๔ บทเช่นกัน ดังนี้

	ภาคหนึ่ง	ภาคสอง	
		ตอนที่ ๑	ตอนที่ ๒
บทที่ ๑	บุตรแห่งพรหมณ์	กมลลา	ชายแจวเรือข้ามฟาก
บทที่ ๒	ในหมู่สมณะ	ในหมู่ปฤชณ	บุตรชาย
บทที่ ๓	พระสมณะโคตมะ	วัฏสงสาร	โอม
บทที่ ๔	ดินตน	ณ ริมฝั่งน้ำ	โควินทะภิกษุ

เฮสเซอร์ มีการจัดแบ่งโครงสร้างนวนิยายของเขาอย่างเป็นระบบเพื่อแสดงขั้นตอนของประสบการณ์ตัวละครเอก หากดูชื่อของบทที่ ๑ ในแต่ละส่วนที่เป็นแนวนานแล้ว จะเห็นว่าเขาเลือกใช้ตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในตอนนั้นๆ โดยเริ่มต้นจาก

บทที่ ๑ ภาคหนึ่ง “บุตรแห่งพรหมณ์” หมายถึงสิทธิธาระ ตัวละครเอกของเรื่อง บทนี้เป็นบทเกริ่นเรื่อง

ภาคสอง ตอนที่ ๑ “กมลลา” เป็นชื่อสตรีที่เป็นทั้งภริยาและผู้ให้บทเรียนทางโลกแก่เขา

ภาคสอง ตอนที่ ๒ “ชายแจวเรือข้ามฟาก” เป็นผู้ให้บทเรียนทางธรรมแก่เขา และทำให้เขาสามารถบรรลุโมกขธรรมในตอนจบของเรื่อง

บทที่ ๒ เฮสเซอร์เลือกใช้ชื่อเรื่อง เพื่อแสดงโลกทัศน์ของสังคมที่สิทธิธาระได้เข้าไปมีส่วนร่วม

ภาคหนึ่ง “ในหมู่สมณะ” กล่าวถึงสังคมของนักบวช ซึ่งเขาได้ใช้ชีวิต
ในฐานะของสมณะ

ภาคสอง ตอนที่ ๑ “ในหมู่ปุถุชน” กล่าวถึงสังคมของฆราวาสซึ่งเขา
ได้ใช้ชีวิตเมื่อละสมณเพศแล้ว

ภาคสอง ตอนที่ ๒ “บุตรชาย” กล่าวถึงสังคมครอบครัว ซึ่งเขา
ได้ใช้ชีวิตในฐานะของบิดาผู้เลี้ยงดูบุตรชาย

บทที่ ๓ เฮลเซอ เลือกใช้ชื่อเรื่องเพื่อแสดงสภาวะธรรมที่สิทธิธารณะได้เรียนรู้ใน
แต่ละตอน

ภาคหนึ่ง “พระสมณะโคตมะ” กล่าวถึงการพบกันระหว่าง
สิทธิธารณะและองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลังจากที่ได้
ค้นพบว่าวิถีปฏิบัติของนักพรตในการทรมานกายและ
สร้างอิทธิฤทธิ์ต่างๆ นั้นไม่สามารถนำเขาไปสู่การหลุดพ้นได้
เขาจึงเลิกปฏิบัติและละทิ้งหมู่สมณะเหล่านั้น ต่อมาเมื่อ
ได้มีโอกาสฟังธรรมกถาของพระพุทธเจ้า สิทธิธารณะยอมรับ
ว่าพระองค์คือผู้ที่บรรลุแล้วซึ่งสัมมาโพธิญาณอย่างแท้จริง
พระองค์ทรงเป็น “ผู้ที่สามารถทะลุวงสู่ภายในแห่งอิตตา”
ดังนั้น สิทธิธารณะจึงได้ตัดสินใจออกเดินทางสู่การแสวงหา
ครั้งต่อไปเพื่อหา “หนทางทะลุสู่ภายในอันล้ำลึกสุดในอิตตา
แห่งตนให้จงได้เช่นกัน”

ภาคสอง ตอนที่ ๑ “วิญสงสาร” กล่าวถึงการเรียนรู้โลกแห่งฆราวาส
สิทธิธารณะได้ดำเนินชีวิตอย่างฆราวาส เขาได้รู้จักความสุข
ในโลกแห่งโลกียะ และค้นพบว่าการดำเนินชีวิตในลักษณะ
นี้กลับทำให้เขาต้องรู้สึกรังเกียจและทรมานทุกข์ทรมานมากขึ้น
“บทละครนี้มีชื่อว่า วิญสงสาร เป็นการเล่าสำหรับเด็ก
เด็กเล็กไร้เดียงสา อาจจะเป็นการเล่นละครที่ดูน่าเล่นอยู่
สักหนึ่งครั้ง สองครั้ง สิบครั้ง - แต่เมื่อซ้ำแล้วซ้ำเล่าตลอด
ไปไม่จบสิ้น?

นั่นสิทธิธารณะได้ตระหนักว่า การละครนี้ได้จบลงแล้ว

เขาไม่อาจทนเล่นอีกต่อไป ให้เย็นวามชนลุกชูไปทั่วร่าง
รู้สึกว่างอย่างในจิตใจของเขาได้ตายดับไปแล้ว^{๖๖}

ภาคสอง ตอนที่ ๒ “โอม”^{๖๗} หมายถึงการเข้าถึงปัญญาและการ
ประจักษ์แจ้งถึงสัจธรรมของเขา สิทธารถะ “นั่งคิดพิจารณา
ระดับพึงสายน้ำ (...) และโดยไม่ยึดมั่นจดจ่อในอัตตาตน
หากสดับรับฟังเสียงทั้งมวลนั้น เขาจึงได้เข้าถึงเข้าใจ
ท่วงทำนองแห่งสรรพสำเนียงนับพัน อันรวมกันเป็นคำ
หนึ่งเดียวคือ โอม ยอดสุดแห่งเสียงทั้งปวงนั้น^{๖๘}” เมื่อ
ขาดแคลนแห่งความทุกข์ที่เกิดจากความพลัดพรากจาก
บุตรชายสูญเสียไป จิตใจได้หลุดพ้นแล้วซึ่งอวิชชา อัตตา
หรืออาตมน์ของเขาจึงหลั่งไหลไปสู่ความเป็นเอกภาพ หรือ
เป็นหนึ่งเดียวกับปรมาตมน์

บทที่ ๔ เฮสเชอ แสดงขั้นสุดท้ายของการเดินทางแต่ละตอนซึ่งผู้เข้าสู่พิธีแรก
แปรสภาพเป็นคนใหม่ เขาเปรียบเสมือนผู้เกิดใหม่ที่ไมใช่
คนเดิมอีกต่อไป

ภาคหนึ่ง “ตื่นตน” คือ สภาวะที่สิทธารถะค้นพบตนเองในฐานะ
บุคคลใหม่ เขาต้องการรู้จักตนเอง และเห็นว่าสิ่งที่ได้บำเพ็ญ
เพียรกับนักพรตนั้นไม่ได้ช่วยให้ค้นพบตนเองเลยแม้แต่น้อย
เขาคือ “สิทธารถะ ผู้ตื่นขึ้นบนเส้นทางไปสู่ตนเอง^{๖๙}” ด้วย
เหตุนี้ เขาจึงต้องออกเดินทางแสวงหาตนเองอีกครั้งหนึ่ง
เพราะ “ผู้ใดที่รู้สึกตนตื่นขึ้นจริง หรือรู้สึกว่าเกิดใหม่แล้ว
ย่อมต้องเริ่มชีวิตใหม่ เริ่มต้นใหม่ทั้งหมด^{๗๐}”

ภาคสอง ตอนที่ ๑ “ณ ริมฝั่งน้ำ” สิทธารถะละทิ้งโลกแห่งโลกียะและ
ความมั่งคั่ง เขาได้เดินทางมาถึงฝั่งแม่น้ำที่เขาเคยนั่งเรือ
ข้ามฟากมาก่อน ณ ที่นี้เอง เขาเกิดความสิ้นหวังจนแทบจะ
ปลิดชีพตนเอง แต่แล้วเขานึกถ้อยคำอันศักดิ์สิทธิ์ “โอม”
ทำให้ล้มเลิกความตั้งใจ และผล็อยหลับไปที่ริมน้ำ และเมื่อ
ตื่นขึ้นมาเขารู้สึกว่าได้กลายเป็นคนใหม่

“ช่วงเป็นการนอนหลับที่แสนวิเศษยิ่ง! ไม่เคยมีการนอนหลับพักผ่อนครั้งใดที่จะให้ความสดชื่นกระปรี้กระเปร่าให้ความรู้สึกฟื้นขึ้นใหม่ (...) บางที่เขาอาจจะตายไปแล้วจริงๆ ตายดับไป แล้วกลับมาเกิดในรูปร่างใหม่อย่างไรเล่า?”

การนอนหลับของเขาเปรียบได้กับความตาย และเมื่อเขาตื่นขึ้นเขาเป็นคนใหม่ที่ได้แปรเปลี่ยนไปแล้ว เมื่อย้อนระลึกถึงอดีตเขารู้สึกสำนึกถึงสิ่งโง่เขลาที่ได้กระทำลงไป

“สิทธิธารณะเจ้าคนโลกมันได้ตายสิ้นลงนั่นแล้ว เขาได้ตายดับไปแล้ว และสิทธิธารณะคนใหม่ได้ผุดตื่นขึ้นจากการหลับ”

ณ ริมฝั่งน้ำนี้เอง คือ สถานที่พักพิงแห่งใหม่อันศักดิ์สิทธิ์ที่สิทธิธารณะได้อาศัยอยู่กับวสุเทวา คนแจวเรือผู้พาเขาข้ามฟากฝั่งวิภูสงสารเป็นสู่ความหลุดพ้นหรือนิพพาน

ภาคสอง ตอนที่ ๒ “โควินทะภิกขุ” โควินทะเป็นเพื่อนสนิทของสิทธิธารณะซึ่งตัดสินใจออกเดินทางแสวงหาการหลุดพ้นพร้อมกับเขาในตอนต้น ทั้งสองแยกกันเมื่อโควินทะตัดสินใจบวชเป็นพระสงฆ์สาวกในพระพุทธเจ้า เขาตั้งใจประพฤติปฏิบัติในธรรมวัตรอย่างเคร่งครัด แต่กระนั้นจนบัดนี้ปลายชีวิตก็ยังไม่สามารถบรรลุนิพพานได้ จนกระทั่งได้มาพบกับสิทธิธารณะ ซึ่งดำเนินชีวิตเป็นคนแจวเรือข้ามฟาก สิทธิธารณะได้อธิบายแก่เพื่อนรักผู้ยังไม่สามารถหลุดพ้นว่า “ใครก็ตามที่แสวงหา (...) มักจะเป็นไปได้ง่าย ๆ ว่าสายตาของเขาจดจ้องอยู่เฉพาะสิ่งที่เขาค้นหา และไม่ยอมรับรู้พบเห็นสิ่งอื่นใด ไม่ยอมพิจารณาสิ่งที่ได้พบเห็น เพราะมันมุ่งมั่นอยู่ในสิ่งตนแสวงหาเท่านั้น เพราะนั่นคือเป้าหมายของเขา และเขาถือเป้าหมายจุดประสงค์นั้นๆ ครอบงำอยู่ (...) ท่าน

จึงไม่เห็นบางสิ่ง บางอย่างที่ใกล้ตาใกล้ตัว^{๔๔}”

เมื่อโควินทะรับฟังสังขธรรมจากสิทธารถะซึ่งอยู่ในสถานภาพของผู้บรรลุโมกษธรรมแล้ว ความเข้าใจในวัฏสงสารจึงนำจิตวิญญาณของเขารวมเข้าเป็นหนึ่งเดียวกับปรมาตมัมหรือพรหมัน เส้นทางชีวิตของโควินทะซึ่งอยู่ในสถานะของผู้เข้าสู่พิธีแรกรับในตอนต้นเรื่อง เคียงขนานกับเส้นทางชีวิตของสิทธารถะซึ่งเป็นตัวละครเอก ด้วยความช่วยเหลือของสิทธารถะทำให้เขาได้บรรลุธรรมในตอนจบ และอยู่ในสถานภาพอันศักดิ์สิทธิ์ของ “พุทธะผู้ตรัสรู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน” เช่นเดียวกับสิทธารถะ เฮสเซอร์ต้องการแสดงแนวคิดโดยผ่านตัวละครโควินทะ นั่นคือ ความหลุดพ้นนั้นมีอาจได้มาจากการปฏิบัติที่ปราศจากปัญญา

จะเห็นได้ว่า บทที่ ๑-๔ ในภาคหนึ่งและภาคสองนั้น แสดงขบวนการเข้าสู่พิธีแรกรับของตัวละครเอกอย่างมีขั้นตอน กล่าวคือ

การเดินทาง → การเข้าสู่สังคม → การเรียนรู้ → การแปรสภาพ

(การตายและการเกิดใหม่)

ในแต่ละขั้นนั้นตัวละครมีการเรียนรู้จากระดับต่ำสุดจนกระทั่งถึงระดับสูงสุดซึ่งทำให้เขาเกิดปัญญา โดยนัยะเขาค้นเดิมนั้นต้องตายและเกิดใหม่เพื่อเปลี่ยนไปสู่สถานภาพใหม่จนกระทั่งถึงขั้นสุดท้าย สิทธารถะจึงเปรียบได้กับเป็น “พุทธะ” เช่นเดียวกับองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

นอกจากนี้ ตัวละครเอกในวรรณกรรมว่าด้วยพิธีแรกรับจะต้องมีคุณลักษณะสำคัญ ๓ ประการ กล่าวคือ มีสถานภาพทางครอบครัวและสังคมที่เอื้อต่อการเข้าสู่สังคมแรกรับ มีคุณสมบัติทางกายเหมาะสม และประการสุดท้ายที่สำคัญที่สุดได้แก่ คุณสมบัติทางจิตใจและปัญญา^{๔๕} สิทธารถะมีคุณลักษณะครบทั้ง ๓ ประการ ได้แก่ ประการแรกเขาเป็น “กุลบุตรรูปงามแห่งตระกูลพราหมณ์^{๔๖}” ซึ่งเป็นชนชั้นสูงของอินเดีย และมีโอกาส “เข้าร่วมบุจฉาวิสันนาในหมู่ท่านผู้รู้มานานหลายเพลาลแล้ว^{๔๗}” ประการที่สอง มี “ดวงหน้า

อันเปล่งรัศมี ดวงเนตรนั้นดังราชา และเรือนร่างระหงทรงสง่า^{๒๒}” ประการที่สาม เขาเป็นผู้ได้เพียรภาวนา มีสติปัญญาเปรียบปราชญ์และเป็นที่รักใคร่ของบุคคลทั่วไป แต่ทว่าสิทธิธารณะกลับมิได้ยินดีต่อสถานภาพของตน “ความกระหายใคร่รู้” ทำให้เขาคุ่นคิดหนทางที่จะเข้าไปสู่จิตวิญญานแห่งพรหมัน ดังโคลกในคัมภีร์จินไทกียะอุปนิษัท ที่เขาท่องอยู่เป็นกิจวัตรว่า

โอม ดังคันธนู

ลูกศรเปรียบได้ดังดวงจิต

พรหมนิมิตคือเป้าหมาย

ที่ศรย่อมแล่นไปสู่ มีพลาดได้^{๒๓}

ด้วยเหตุนี้ สิทธิธารณะจึงได้ละทิ้งครอบครัวและสถานภาพทางสังคมเพื่อแสวงหาสิ่งที่ขาดหายไป

การหลุดพ้น : เมื่อปรัชญาตะวันตกพบตะวันตก

การที่ เฮสเซอร์ใช้ชื่อภาษาสันสกฤตของพระพุทธเจ้าในการตั้งชื่อนวนิยายและตัวละครเอกของเขานั้นมิใช่เรื่องบังเอิญ เพราะโครงเรื่องสิทธิธารณะมีส่วนคล้ายตำนานชีวประวัติของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างยิ่ง เนื้อเรื่องกล่าวถึงตัวละครเอกซึ่งเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติและรูปสมบัติ แต่ละทั้งครอบครัวตระกูลชนชั้นสูงและสมบูรณ์พูนสุขเพื่อแสวงหาความหลุดพ้น สิทธิธารณะได้ใช้ชีวิตเป็นนักพรตบำเพ็ญเพียรทุกขเวทนาเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าซึ่งทรงละฐานันดรกษัตริย์ออกบำเพ็ญเพียรกับกลุ่มนักพรตปัญจวัคคีย์ ทั้งคู่ได้ค้นพบว่าสิ่งที่ได้ประพฤติปฏิบัตินั้นหาใช่หนทางที่จะพาไปสู่ความหลุดพ้นไม่ และจำเป็นต้องเรียนรู้สัจธรรมนั้นด้วยตนเอง แต่สิทธิธารณะต่างจากตรงที่พระพุทธองค์ทรงอยู่ในโลกียสุขมาก่อนที่จะทรงออกผนวช พระองค์ทรงตรัสรู้ได้ต้นโพธิ์ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา สิทธิธารณะเองก็ได้เรียนรู้วิถีแห่งการหลุดพ้นในช่วงที่พักอยู่ริมแม่น้ำกับวสุเทวาคณแฉวเรื่อจ้างเช่นกัน ต่อมาเขาได้แสดงธรรมแก่โควินทะภิกษุ ทำให้โควินทะสามารถข้ามฝั่งวัฏสงสารไปสู่ความหลุดพ้นได้ เขกเช่นเดียวกับองค์พระพุทธเจ้าซึ่งทรงแสดงปฐมโพธิกถาแก่เหล่าปัญจวัคคีย์จนสามารถเห็นสัจธรรมเช่นเดียวกับพระองค์

— การเดินทางครั้งที่ ๑

สิ่งที่สิทธารถะได้เรียนรู้ในตอนแรก เจกเช่นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็คือ การบำเพ็ญเพียรทุกรกริยานั้นหาใช้หนทางแห่งความหลุดพ้นไม่ ความสามารถในการบังคับถอดจิตวิญญาณที่เขาได้ร่ำเรียนมาจากเหล่านักพรตมิได้ช่วยให้เขาบรรลุซึ่งนิพพานแต่อย่างใด เขาจึงได้ตัดสินใจละทิ้งหมู่สมณะเหล่านั้นและมุ่งค้นหาตัวเองต่อไป เขาได้ตระหนักความเป็นตัวตนของเขาเองและโลกที่อยู่รอบตัวเขา เขาเรียนรู้ว่าไม่ควรปฏิเสธสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในโลกหรือประณามว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นภาพลวง เนื่องจากว่า “นามธรรมและรูปธรรมแห่งสรรพสิ่งนั้น มิได้อยู่ ณ ที่ใดเบื้องหลังสิ่งนั้น หากสถิตอยู่ในสิ่งนั้นๆ ทุกสิ่งทุกอันดับ”^{๕๔} ในทางตรงกันข้าม เขาควรศึกษาโลกตามที่มันเป็นอยู่ ในตอนจบของภาคหนึ่ง สิทธารถะจึงตั้งความปรารถนาในการดำเนินชีวิตใหม่ของเขาว่า

ฉันปรารถนาจะศึกษาดำรงแห่งโลก อยากอ่านตำราแห่งอิตตา
ตนเอง หากฉันมีทิวทัศน์เป็นที่ตั้ง รังเกียจในเครื่องหมายและตัวอักษร
ฉันประณามปรากฏการณ์ที่แลเห็นได้ว่าเป็นภาพลวง ประณามดวงตาและ
ชีวหาว่าได้เห็นได้ลิ้มในสิ่งอันวิมิตและไร้ค่า ไม่เป็นเช่นนั้นอีกต่อไปแล้ว
ฉันได้ตื่นขึ้นแล้วบัดนี้ ฉันได้ตื่นตนขึ้นจริงแท้ และเพ็งได้เกิดในวันนั้นเอง^{๕๕}

— การเดินทางครั้งที่ ๒

สิทธารถะตกอยู่ในความโดดเดี่ยว เมื่อโควินทะละทิ้งเขาไปอยู่กับหมู่พระภิกษุสงฆ์ของพระพุทธองค์ สภาวะของผู้ตื่นและเกิดใหม่ทำให้เขามีพลังที่จะเดินทางต่อไป จนกระทั่งได้พบกับกมลาคีซึ่งเป็นนางคนิกาผู้เลื่องชื่อและเป็นเจ้าของสวนสวรรค์ เขาจึงได้ขอให้เธอเป็นครูผู้สอนในทางกามโลกีย์ ในเวลาเดียวกัน เขาได้ขอให้กามะสวามีพ่อค้าผู้มั่งคั่งสอนในเรื่องการค้าขาย สถิติปัญญาอันปราดเปรี๊ยะของสิทธารถะทำให้เขาร่ำรวยด้วยเงินทองและข้าทาสบริวาร อีกทั้งยังสามารถพิชิตใจสาวงามอย่างเช่นกมลาคีอีกด้วย สิทธารถะจึงมีครูสองคนที่สอนเขาในเรื่องทางโลก ในที่สุดเขาปล่อยตนเองให้เพลิดเพลินกับโลกีย์สุขและอบายมุขต่างๆ ซึ่งทำให้สภาวะทางกายและใจของเขาเสื่อมถอยลงไปเรื่อยๆ จนทำให้รู้สึกทุกข์แสนสาหัสราวกับตกอยู่ในขุมนรก การใช้ชีวิตอยู่อยู่กับ “ความหมกมุ่นวนเวียนในวัฏสงสารอันไร้สาระนี้ ทำให้เขาเหนื่อยล้ายิ่งนัก”^{๕๖} จิตได้สำนึกทำให้เขาตระหนักได้ว่าชีวิตที่เขาดำเนินอยู่แท้จริงแล้วคือ มายา หรือฉากละครในวัฏสงสาร

ทุกสิ่งที่เขามียุ่มนั้นเป็นโชพันธนาการทำให้เขาไร้อิสรภาพเฉกเช่นนกน้อยของกมลลา เขาเกิดนิมิตฝันว่ามันนอนตายอยู่ในกรงทอง ในที่สุดเขาตัดสินใจจะทิ้งสมบัติยศสถาน เมื่อเดินทางมาถึงลำน้ำแห่งหนึ่ง ความสิ้นหวังทำให้เขาอยากจะกระโดดน้ำเพื่อปลิดชีพตนเอง แต่แล้วถ้อยคำศักดิ์สิทธิ์ “โอม” ทำให้เขาได้สติและกลับไปพร้อมกับคำภาวนา การกลับครั้งนี้เป็นการกลับสนิทยาวนาน ถ้อยคำศักดิ์สิทธิ์นั้นได้พาเขาสู่โลกใหม่ซึ่งไร้กาลและสถานที่ ไร้ขอบเขตและไม่มีที่สิ้นสุด เขารู้สึกราวกับว่าอดีตที่ผ่านมาอยู่ห่างไกลออกไปและเขาได้เปลี่ยนแปลงเป็นสัณฐานตระคนใหม่ เนื่องจากเขาได้ละทิ้งอดีตโดยสิ้นเชิง สภาวะเช่นนี้ตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์ คือการย้อนกลับไปสู่สภาวะดั้งเดิมของทารกที่อยู่ในครรภ์มารดา (regressus ad uterum) เปรียบได้กับฉากที่เขาจ้องมองตนเองในผืนน้ำ พร้อมกับจินตนาการว่าตนได้จมดิ่งลงไปได้น้ำ และหลังจากนั้นเขาก็นอนหลับไป ดังนั้นเมื่อเขาตื่นขึ้นมา สัณฐานจะจึงเปรียบได้กับเป็นทารกแรกเกิดซึ่งเป็นผู้มีจิตวิญญาณบริสุทธิ์ ภาพที่เขาจินตนาการว่าจมลงไปในน้ำก็คือการชำระล้างบาปที่ได้กระทำในอดีตนั่นเอง การย้อนกลับครั้งนี้คือการกลับไปสู่กาลดึกดำบรรพ์ ไปสู่จุดเริ่มต้นของโลกซึ่งปราศจากกาล (le Non-Temps) อันได้แก่ปัจจุบันกาลนิรันดร์ ก่อนการดำรงอยู่ของมนุษย์^{๑๔} เป็นขั้นตอนของการเปลี่ยนสภาวะที่ผู้เข้าพิธีแรกจะต้องทำตนให้เป็นบริสุทธิ์โดยละทิ้งอดีตทั้งปวง

น้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเรียนรู้หนทางแห่งโมกษธรรมของสัณฐาน ด้วยคุณสมบัติในการชำระล้าง น้ำจึงเป็นสัญลักษณ์ของการชำระจิตวิญญาณ ในพิธีรับการชำระบาปกำเนิด (baptême) ทางคริสต์ศาสนา จะใช้น้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรม^{๑๕} นอกจากนี้ น้ำคือส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เป็นหนึ่งในธาตุทั้งสี่อันเป็นธรรมชาติพื้นฐานของโลกและความเชื่อทางศาสนา ด้วยเหตุนี้ เฮลเซอจึงให้ความสำคัญกับธาตุน้ำ โดยตั้งชื่อบทสุดท้ายของภาคสอง ตอนที่ ๑ ว่า “ณ ริมฝั่งน้ำ” บทนี้คือจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ขั้นสุดท้ายของสัณฐาน

- การเดินทางครั้งที่ ๓

การเดินทางครั้งนี้เป็นการเดินทางกลับไปหาชายแฉวเรือจ้างวสุเทวา ซึ่งเป็นผู้พาสัณฐานข้ามปากแม่น้ำในครั้งก่อน การสละเสื้อผ้าอันงดงามและสวมเสื้อผ้าเก่าๆ ของวสุเทวานั้น แสดงถึงการละสถานภาพเดิมในโลกแห่งโลกียะ เพื่อเข้าสู่สถานภาพใหม่อันศักดิ์สิทธิ์ สัณฐานจะเป็นผู้ฝึกใหม่ เขาเป็นผู้ช่วยพาย เรียนรู้การแฉวเรือและการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายแบบชาวบ้านจากวสุเทวาผู้ทำหน้าที่เป็นครูคอยแนะนำ (initiateur) “วิถีชีวิตใหม่”

แก่เขา สายน้ำนั้นเป็นแหล่งความรู้ธรรมชาติผู้ถ่ายทอดปัญญาแก่สิทธารถะ ดังที่เขาได้บอกกับวสุเทวาวา

(...) เมื่อฉันได้เรียนรู้เช่นนี้ จึงหันมาพิจารณาชีวิตของตนเองและมันก็เป็นแม่น้ำสายธารหนึ่งเช่นกันที่มันเป็นเด็กน้อยสิทธารถะ เป็นมานพสิทธารถะ และตาเฒ่าสิทธารถะก็เพียงถูกคั้นด้วยมิติแห่งเวลาเท่านั้น มิใช่สัจจะแห่งความเป็นจริง ชาติภพของสิทธารถะก็หาใช่อดีตกาลไม่ ทั้งความตายและการกลับไปสู่พรหมของเขาก็ไม่ใช่อนาคตกาลเช่นกัน ไม่เคยเป็นอะไรมาก่อนทั้งนั้น ทั้งไม่กลายเป็นอะไรทั้งสิ้นและทั้งหมดนั้นก็คือสรรพสิ่งทั้งนั้น มีรูปและกาลปัจจุบันนั่นเอง^{๕๕}

สิทธารถะได้ตระหนักแล้วถึงความเป็นจริงแห่งตัวตนหรืออาตมัน นั่นคือ ตัวตนหรืออาตมันของเขานั้นเป็น “สิ่งที่เที่ยงแท้และไม่มีวันเปลี่ยนแปลง”^{๕๖} เพราะฉะนั้นร่างกายซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามวัยและสังขารและดับสูญไปตามกาลเวลาจึงไม่ใช่สิ่งเดียวกับอาตมัน อาตมันหรือพรหมนั้นจะยังคงดำรงอยู่ใน “สภาพเดิมหรือในสภาวะอย่างเดียวดลลิตกาล”^{๕๗} สายน้ำซึ่งเป็นกระแสของชีวิตแห่งสรรพสิ่งที่ล่องลอยไปสู่พรหมนั้นนั่นจึงเป็นสิ่งที่ไร้กาลโดยสิ้นเชิง หรือหากจะมองอีกด้านหนึ่งก็คือ มีแต่เพียงเฉพาะปัจจุบันกาลเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม หนทางแห่งโมกษะของสิทธารถะนั้นยังต้องเผชิญอุปสรรคครั้งใหญ่หลวงเมื่อเขาต้องรับเลี้ยงดูบุตรชายซึ่งกำพร้ามารดา ความรักที่มีต่อบุตรชาย ผู้ตอติงและไม่ปรารถนาจะใช้ชีวิตยากจนขอมซ่อเช่นเดียวกับสิทธารถะทำให้เขาไม่เคยยอมรับสั่งสอนหรือลงโทษบุตรผู้แสดงกริยาของหองกัวร้ายต่อผู้เป็นบิดาอยู่เป็นนิจจนกระทั่งเมื่อลูกชายได้หนีเขาไป ความทุกข์ทรมานจากความรักและผูกพันต่อบุตรชายทำให้สิทธารถะรู้สึกร้าวกับได้รับพิษจากบาดแผลที่ร้าวลึกอยู่ในใจ ความรู้สึกโหม่นนัสครั้งนี้ทำให้เขาหวงระลึกถึงเหตุการณ์ในอดีตเมื่อเขาดื้อดึงจะออกจากบ้านโดยไม่ฟังเสียงทัดทานของบิดา เขาเพิ่งตระหนักและเข้าใจความทุกข์ของบิดา ในช่วงระยะที่ “ใกล้กาลล่วงลุแล้วซึ่งความทุกข์และบาดแผลนี้เป็นที่สุดท้ายแล้ว”^{๕๘} สิทธารถะเกิดความรู้แจ้งถึงความทุกข์และกรรมอันเป็นวัฏสงสาร ซึ่งบังเกิดแก่บิดา ตัวเขา และบุตรชาย ภาพของเขาในปัจจุบันก็คือภาพของบิดาในอดีตนั่นเอง เขาเพิ่งจะเข้าใจแล้วว่าตัวเขานั้นเป็น

บุพชนธรรมดามีได้ผิตแตกไปจากคนอื่น ๆ แต่อย่างใด จึงยอมมีอาจฝันโชคชะตาได้ ความรู้แจ้งเช่นนี้ทำให้จิตใจของเขาเบิกบานและมีความเป็นเอกภาพ ขนาดแผ่ทางจิตใจ ได้รับการชำระล้าง “คงเดียวกับการได้ชำระสระสงในสายน้ำ กระทั่งรู้สึกเย็นฉ่ำเช่นดั่งสายน้ำนั้นเอง”^{๓๓} นี่คือการขั้นตอนสุดท้ายของพิธีแรกรับ สิทธารถะได้หลุดพ้นแล้วซึ่งอวิชชาทั้งปวง การรู้จักพรหมันหรือตัวตนนั้นคือการค้นพบความจริงอันสูงสุดว่าสรรพสิ่งย่อมไหลไปตามกระแสแห่งวัฏสงสารสู่ความเป็นเอกภาพแห่งจักรวาลหรือรวมเป็นถ้อยคำศักดิ์สิทธิ์หนึ่งเดียวคือ โอม นั่นเอง

ด้วยสถานภาพใหม่สิทธารถะจึงทำหน้าที่เป็นครูผู้ชี้แนะสัจธรรมแก่โควินทะ เขาได้เน้นความสำคัญของความรักว่า “ขอให้รักโลกนี้เถิด อย่าเหยียบย่ำประณามโลก”^{๓๔} ความรักที่กล่าวถึงนี้มีได้คำนำคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ซึ่งทรงห้ามความผูกพันต่อสิ่งที่รัก ความรักที่เขากล่าวถึงนั้นหมายถึงความมีเมตตาต่อมนุษยชาติ หากพิจารณาในแง่มุมนี้แล้วจะเห็นได้ว่า เฮสเซอร์ได้สอดแทรกปรัชญาคริสต์ศาสนาในเรื่องความรัก ทั้งนี้เพราะคริสตชนจะได้รับการอบรมให้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระเยซู นั่นคือ การรักเพื่อนบ้านประดุจรักตนเอง ด้วยความรักและความเข้าใจกฎแห่งวัฏสงสาร โควินทะจึงสามารถบรรลุโมกษธรรมได้ในที่สุด

ในนวนิยาย สิทธารถะ เฮสเซอร์ เสนอดำเนินการปรมิปราททางศาสนาในรูปแบบสมัยใหม่ พิธีแรกรับที่กล่าวถึงในเรื่องคือการที่ตัวละครเสาะแสวงหาเพื่อความหลุดพ้น เขาต้องเดินทางไปสู่สังคมใหม่ มีการเรียนรู้และทดสอบความแข็งแกร่งของจิตใจจนกระทั่งสามารถบรรลุเป้าหมายสุดท้ายคือการอยู่ในสถานะอุตรภาพ กลายเป็นบุคคลใหม่ที่อยู่นอกเหนือโลกและธรรมชาติ ความสำเร็จของนวนิยายสะท้อนให้เห็นถึงความปรารถนาของเยาวชนรุ่นใหม่ที่จะแสวงหาอัตลักษณ์และเสรีภาพตามแนวคิดของตนเอง ในขณะที่เดียวกันเป็นการหวนกลับไปสู่วิถีแห่งพิธีกรรมดึกดำบรรพ์ซึ่งได้หายสาบสูญไปแล้วในยุคปัจจุบัน เฮสเซอร์ใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ซึ่งเชื้ออำนาจให้ผู้อ่านแต่ละคนได้ดีความหมายตามความเข้าใจและทิศทางของตน นอกจากนี้ การนำเสนอแนวปรัชญาที่ผสมผสานระหว่างตะวันออกและตะวันตกนั้น นับว่าเป็นก้าวใหม่ของยุคที่เปิดกว้างให้ผู้อ่านยอมรับหลักการแนวคิด และความเชื่อทางศาสนาอื่น นอกเหนือจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมของตนเป็นหลัก ผลงานของเขาจึงยังคงความทันสมัยอยู่เสมอทั้งๆ ที่เนื้อหาซึ่งนำเสนอั้นมาจากความเชื่อและตำนานในอดีต

เชิงอรรถ

- ^๑ Mircea Eliade, *Nostalgie des origines* (Paris : Gallimard, coll. "Idees", 1978), 206-207.
บทความนี้ ผู้เขียนใช้หนังสืออ้างอิงภาษาฝรั่งเศส ดังนั้นคำอ่านที่ปรากฏจึงอ่านตามสำเนียงภาษาฝรั่งเศส
- ^๒ Herman Hesse, *Siddhartha*, Préface de J. Brenner (Paris : Bernard Gasset, s.d.), 16-17.
- ^๓ Herman Hesse, *Siddhartha*, แปลจากภาษาอังกฤษโดย G. Cornilleau, (Italie : Contrejour, 1982,) 10.
- ^๔ แฮร์มัน เฮสเส, *สิทธารถะ* แปลโดย 'สิมน', (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิริยะ, ๒๕๔๗), ๑๖.
การอ้างข้อความจากเรื่อง *สิทธารถะ* ในบทความนี้ผู้เขียนใช้ฉบับสำนวนแปลของ 'สิมน' แต่การถอดเสียงชื่อนักประพันธ์นั้นใช้ตามคำอ่านของพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๕) คือ แฮร์มันน์ เฮสเสอ
- ^๕ "อาตมมัน คือ ชัดตา หรือตน (Self) มีลักษณะเป็นจิตหรือวิญญาณมีลักษณะเที่ยงแท้ ถาวร และมีสาระหรือเนื้อแท้ (essence)..."
ในคัมภีร์อุปนิษัท ได้พรรณนาอาตมมันไว้เป็น ๒ ลักษณะ ลักษณะหนึ่ง ได้แก่ ปัจเจกซีฟ (individual self) หรือปัจเจกวิญญาณ (individual soul) คือ ซีฟ หรือวิญญาณที่อยู่ในคนและสัตว์เรียกว่าชีวาตมมัน อีกลักษณะหนึ่ง ได้แก่ วิญญาณสากล (universal soul) คือ วิญญาณของสากลโลก เรียกว่าปรมาตมมัน ซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรหมมัน (Brahman)"
พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (แก้ไขเพิ่มเติม), ๒๕๔๔, ๗๒-๗๓.
- ^๖ เฮสเส, *สิทธารถะ*, ๒๓.
- ^๗ Léon Cellier, *Parcours initiatiques*, (Grenoble : Presses universitaires de Grenoble, 1977), 125.
- ^๘ เฮสเส, *สิทธารถะ*, ๕๓.
- ^๙ Ibid.
- ^{๑๐} "วัฏฏะ ใช้เป็นชื่อเรียกการเกิดวนรอบของกิเลส กรรม และวิบาก สังสาระ แปลว่า การเดินทางต่อเนื่อง ใช้คู่กันกับวัฏฏะ เป็นสังสารวัฏฏะ หรือ 'วัฏสงสาร' นั่นเอง หมายถึง การเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่างๆ ไม่มีสิ้นสุด"
พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุกอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ๕๖๒-๕๖๓.
- ^{๑๑} เฮสเส, *สิทธารถะ*, ๑๐๗.
- ^{๑๒} โอม หมายถึง "คำศักดิ์สิทธิ์ ใช้เป็นคำแรกของคัมภีร์ทั้งหลายและใช้นำหน้าคำสวดสรรเสริญเทพเจ้าทั้งหลายในศาสนาฮินดู"
- พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ๗๗.

^{๑๓} เฮสเส, สิทธารถะ, ๑๖๖.

^{๑๔} Ibid., 57.

^{๑๕} Ibid., 58.

^{๑๖} Ibid., 113.

^{๑๗} Ibid., 124.

^{๑๘} Ibid., 169-170.

^{๑๙} Simone Vierre, Jules Verne et le roman initiatique, (Paris : Ed. du Sirac, 1963), 331.

^{๒๐} เฮสเส, สิทธารถะ, ๑๒.

^{๒๑} Ibid., 13.

^{๒๒} Ibid.

^{๒๓} Ibid. 19

^{๒๔} Ibid. 57.

^{๒๕} Ibid. 58.

^{๒๖} Ibid. 102.

^{๒๗} Mircea Éliade, Aspects du mythe, (Paris : Gallimard, coll. Idées, 1963), 107-108.

^{๒๘} บัพติศมา หรือ baptism เป็นพิธีรับการชำระบาปกำเนิดของคริสต์ศาสนาในนิกายโปรเตสแตนต์ และคาทอลิก มีวิธีดังนี้

พิธีจุ่ม - ผู้ประกอบพิธีและผู้รับศีลจะลงไปยืนในน้ำ ผู้ประกอบพิธีจะกดศีรษะของผู้รับศีลใต้น้ำมีศีลระลึกแล้วยกศีรษะขึ้น

พิธีพรม - ผู้ประกอบพิธีจะจุ่มมือลงในภาชนะที่ใส่น้ำ และพรมน้ำบนศีรษะของผู้รับศีล

พิธีล้างบาป - ผู้ประกอบพิธีจะยกน้ำเทลงบนศีรษะของผู้รับศีล

พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ๘๗.

^{๒๙} เฮสเส, สิทธารถะ, ๑๓๓-๑๓๔.

^{๓๐} สุนทร ฌ. รังสี, ปรัชญาอินเดีย : ประวัติ และลัทธิ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), ๓๔.

^{๓๑} Ibid., 35.

^{๓๒} เฮสเส, สิทธารถะ, ๑๕๘.

^{๓๓} เฮสเส, สิทธารถะ, ๑๖๒.

^{๓๔} เฮสเส, สิทธารถะ, ๑๗๘.

บรรณานุกรม

๑. ผลงานของแฮร์มันน์ เฮสเซอ

HESSE, Herman. Siddhartha. Préface de J. Brenner, Paris : Bernard Gasset, s.d.

HESSE, Herman. Siddhartha. แปลจากภาษาอังกฤษโดย G. Cornilleau. Italie : Contrejour, 1982.

แฮร์มันน์ เฮสเซอ. สิทธารถะ. สดใส (นามแฝง), แปล. กรุงเทพฯ ฯ : เค็ดดีไทย, ๒๕๓๕.

แฮร์มันน์ เฮสเซอ. สิทธารถะ. สีมิน (นามแฝง), แปล. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์วิริยะ, ๒๕๔๗.

๒. หนังสือว่าด้วยพิธีแรกรับ ศาสนา และปรัชญาอินเดีย

CELLIER, Léon. Parcours initiatiques. Grenoble : Presses universitaires de Grenoble, 1977.

ÉLIADÉ, Mircea. Aspects du mythe. Saint-Amand (Cher) : Gallimard, coll. "Idées", 1963.

_____. Initiation, rites, sociétés secrètes. Saint-Amand (Cher) : Gallimard, coll. "Idées", 1976.

_____. Nostalgie des origines. Saint-Amand (Cher) : Gallimard, coll. "Idées", 1978.

๓. หนังสือว่าด้วยศาสนา และปรัชญาอินเดีย

A.C. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda. La Bhagavad-Gītā, telle qu'elle est. Valençay : Éditions Bhaktivedanta (3e édition), 1981.

Coomaraswamy, Ananda K. Hindouisme et Bouddhisme. traduit de l'anglais par René Allar et Pierre Ponsoy, Saint-Amand (Cher) : Gallimard, 1995 (texte original : 1949).

พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย. ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (แก้ไขเพิ่มเติม) : กรุงเทพฯ, ๒๕๔๘.

ภควัทคีตา/กฤษณโศวณายาส. อินทราวุธ (นามแฝง), แปล. กรุงเทพฯ ฯ : ศยาม,

๙๐ จุฑารัตน์ เบญจฤทธิ์

๒๕๔๗.

ภควัตคีตา (บทเพลงแห่งองค์ภควัน) / ของมหาฤาษี กฤษณะไทวปายนวยาสะ.

สมพร พรหมทา แปลและเรียบเรียง. กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๔๗.

สุนทร ณ รังสี. ปรัชญาอินเดีย ประวัติและลัทธิ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

อดิศักดิ์ ทองบุญ. ปรัชญาอินเดีย. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๔.

